
ZABAWY FUNDAMENTALNE I ICH WIELKI WPŁYW NA POTENCJAŁ ROZWOJOWY DZIECKA

FUNDAMENTAL GAMES AND THEIR GREAT IMPACT ON THE CHILD'S DEVELOPMENT POTENTIAL

Streszczenie: Obowiązkiem rodziców i nauczycieli jest świadome, konsekwentne i efektywne spędzanie czasu z dziećmi w taki sposób, aby rozwijały się wszechstronnie i harmonijnie. Zabawy fundamentalne są doskonałym programem, aby podpowiadać i prowadzić rodziców i nauczycieli od zabawy do zabawy. Zabawa jest słowem kluczowym. Dzieci w zabawie liczą, uczą się mówić, rozdzielają role, trenują swoje emocje, trenują zachowania społeczne. Zabawy fundamentalne podpowiadają, jak świadomie budować różne kompetencje dziecka, jak wyostrzać i korzystać ze wszystkich zmysłów, jak uczyć bogatego słownictwa, jak uczyć liczenia, a wszystko to w sposób przyjemny, miły i taki, aby efektywnie przygotować dziecko do przyszłego życia. Teoria zabaw fundamentalnych niesie ze sobą wielki potencjał rozwojowy.

Słowa kluczowe: edukacja, wychowanie, inteligencja, zabawy fundamentalne, kompetencje dziecka.

Summary: One of parents' and teachers' responsibilities should be a conscious, consistent, and effective spending time with children so as to enable them to develop versatilely and harmoniously. Fundamental games are an ideal programme to prompt and lead parents and teachers from play to play. Play is a key word here. During playing children count, learn to speak, divide roles,

develop emotions and social behaviour. Fundamental games suggest how to consciously build various child's competences, sharpen and use all of the senses, teach a rich vocabulary, and counting. To prepare a child for a future life all these activities are done in a pleasant, nice, and effective way. The theory of fundamental games brings a great developmental potential.

Keywords: education, upbringing, intelligence, fundamental games, competences of a child.

Wstęp

„Zacznij zabawę od postawienia solidnych fundamentów”

Zabawy fundamentalne narodziły się w Wielkiej Brytanii. Są wynikiem wieloletnich badań dwóch ekspertów w dziedzinie edukacji: COLINA ROSE oraz GORDONA DRYDENA. To program promujący rozwijanie zdolności dziecka od urodzenia do 6. roku życia. Dzięki nim dziecko korzysta ze swojego potencjału umysłowego w najbardziej optymalny sposób, a tym samym osiąga dojrzałość szkolną we wszystkich sferach rozwojowych. Zabawy fundamentalne są bazą do prawidłowego rozwoju dziecka – zarówno ruchowego, jak i psychicznego. To pakiet kreatywnych i mądrych zabaw oparty o teorię wielorakich inteligencji. Celem zabaw fundamentalnych jest uczynienie rozwoju harmonijnym, wszechstronnym i ciekawym. Dzięki tym kreatywnym rozwiązaniom rodzice i nauczyciele nie tylko budują emocjonalną więź z dzieckiem, ale poprzez zabawę uczą i przygotowują najlepszy dla niego start w przyszłe życie.

Twórcy zabaw fundamentalnych, Colin Rose i Gordon Dryden, kładą na barki rodziców i nauczycieli sporą odpowiedzialność – zakładają oni bowiem, że dziecko jest trochę „czystą kartą”, a to właśnie od rodziców i ich działań zależy to, jakie „fundamenty” sposobów rozumienia świata, odczuwania i myślenia, wybiorą – w dużej mierze chodzi tu o dobrą zabawę.

Przekonanie o istnieniu wielu rodzajów inteligencji jest jednak tylko jednym z dwóch bazowych elementów zabaw fundamentalnych. Drugi to założenie, że miłość, poczucie bezpieczeństwa oraz zabawa są niezbędne, aby w umyśle dziecka powstały wspomniane już „podstawy”, czyli właśnie fundamenty dobrego rozumienia i postrzegania świata. Fundamenty, które – jak twierdzą twórcy teorii – kształtują się do 6. roku życia.

Warto dodać, że zabawy fundamentalne cieszą się ogromnym powodzeniem nie tylko w domach interesujących się rozwojem dzieci rodziców, ale też

w różnego rodzaju placówkach opiekuńczych i przedszkolnych. Dzięki zabawom fundamentalnym wszystkim dzieciom daje się „równe szanse”. Psychologowie i pedagodzy podkreślają bowiem, że aż 50% zdolności uczenia się kształtuje się w ciągu pierwszych pięciu lat życia, a kolejne 30% – do 8. roku życia. Od nas, nauczycieli i rodziców, zależy w dużym stopniu to, jak będzie rozwijało się dziecko.

Teoria zabaw fundamentalnych niesie za sobą wielki potencjał rozwojowy. Zabawy fundamentalne są bowiem nie tylko niezwykle wartościowe, ale za ich sukcesem stoi także lekka forma i radość działania.

Dzięki nim rodzice i nauczyciele otrzymują informacje na temat wrodzonych talentów i zdolności dziecka oraz zbiór pomysłów, jak je rozwinąć. Sposobem są urozmaicone i dobrze zaplanowane zabawy, które angażują wszystkie zmysły dziecka. Zabawy fundamentalne w sposób prosty i zrozumiały wyjaśniają kwestię stymulacji intelektualnej dziecka, łącząc w sobie część teoretyczną oraz część praktyczną.

Placówki edukacyjne otrzymują zaś usystematyzowany katalog gier i zabaw, które można stosować zarówno w zajęciach grupowych, jak i indywidualnych.

Program zabaw fundamentalnych może również pełnić rolę diagnostyczną rozwoju intelektualnego dziecka, gdyż we wszystkich zabawach, oprócz podziału na rodzaj inteligencji, znajduje się informacja, dla jakiego wieku jest przeznaczona. Jeśli dziecko nie jest w stanie wykonać poszczególnych zadań, z łatwością możemy przejść do gier z niższego przedziału wiekowego.

Program spełnia rolę kompendium z zakresu wczesnej i wszechstronnej edukacji małego dziecka i jest połączeniem wielu metod, np. do nauki czytania została wykorzystana metoda czytania globalnego Glenna Domana, a przy zabawach kształtujących umiejętność pisanie i umiejętności matematyczne – elementy systemu pedagogicznego Marii Montessori.

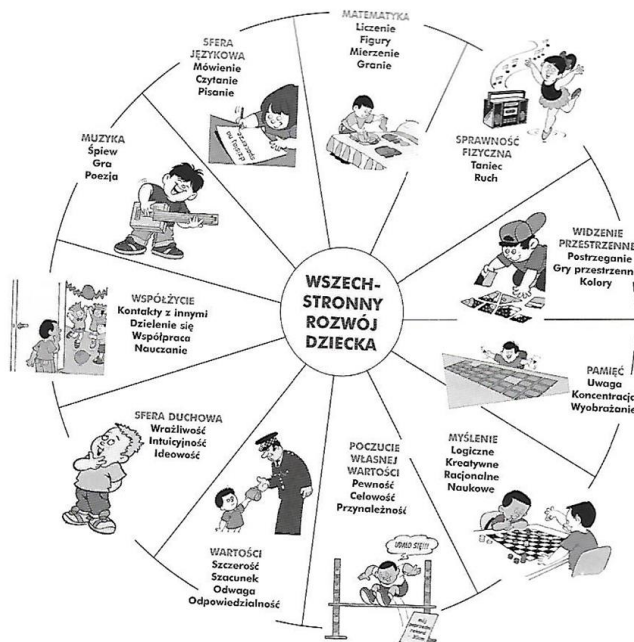
Okazuje się, że dziecko rodzi się z wystarczającą liczbą komórek do osiągnięcia sukcesów, ale to nie liczba komórek decyduje o inteligencji, ale liczba połączeń. Im bardziej zaangażowany jest mózg dziecka, tym więcej pojawia się powiązań między komórkami. Tworzone są poprzez doświadczenia i myśli. Im więcej połączeń, tym wyższe prawdopodobieństwo, iż dziecko poprzez utrwalanie owych doświadczeń będzie w stanie wykonywać czynności automatyczne (takie jak ubieranie, pisanie, czytanie) bez konieczności myślenia o tym. Mało kto uświadamia sobie, że w pierwszych pięciu latach życia dziecka rozwija się ok. 50% zdolności do uczenia się. Następne 30% – do 8. roku życia. Cała wiedza zdobywana w późniejszych latach życia oparta jest na fundamencie zbudowanym w okresie przedszkolnym.

Zabawy fundamentalne określane są również jako **zabawy wyzwajające** [Olehnovicz 1999, s. 6]. Dążą bowiem do uwolnienia samodzielnej aktywności

dziecka, w tym mowy. Zabawy te nie wymagają od rodziców i nauczycieli większych nakładów finansowych ani czasowych, niosą za to nieocenione pokłady dobra w postaci rozwijania inteligencji wielorakich.

Podstawowym założeniem zabaw fundamentalnych jest połączenie wesołej zabawy ze stymulacją, dzięki czemu dziecko w łatwy i przyjemny sposób rozwija się wszechstronnie. Żadna umiejętność nie jest ważniejsza od innej – celem zabaw fundamentalnych jest przede wszystkim rozwijanie wszystkich umiejętności.

Wszechstronne dziecko

Rysunek 1. Colin Rose, Gordon Dryden, 2009, *Zabawy fundamentalne. Przewodnik od narodzin do 6 lat. Zabawa jest nauką*, Gdańsk.

Podstawy teoretyczne zabaw fundamentalnych

Zabawy fundamentalne są uczeniem opartym na naturalnych preferencjach człowieka, w zgodzie z jego własnym stylem, co znakomicie przyspiesza przebieg procesów rozumienia, zapamiętywania, integracji wiedzy i umiejętności. Uczenie przyspieszone to uczenie naturalne, podobne temu, które towarzyszy-

ło uczeniu się dziecka w wieku przed okresem „przymusu szkolnego”; uczenie „po swojemu”.

Określenie „przyspieszone uczenie się” łączy dane naukowe płynące z 4 głównych obszarów wiedzy o funkcjonowaniu mózgu i procesach uczenia się. Są to:

1. Neurologiczne badania mózgu
2. Teoria Wielorakiej Inteligencji
3. Neurologiczne Programowanie (NLP)
4. Kinezylogia Edukacyjna

Odmienne funkcje półkul mózgowych

Roger Sperry (laureat Nagrody Nobla) oraz Robert Ornstein przyczynili się swoimi badaniami do dzisiejszej wiedzy na temat mózgu. Odkryli oni, że mózg ma dwie strony lub, jak kto woli, dwie półkule, połączone ze sobą niewyobrażalnie skomplikowaną siecią włókien nerwowych (po łacinie corpus collosum). Każda z półkul odznacza się odmiennymi rodzajami aktywności umysłu. Każda odpowiada i kontroluje przeciwną stronę ciała. Mówi się o tym, że mamy raczej dwa mózgi pracujące ze sobą w cudownej harmonii.

Niektóre funkcje półkul mózgowych

U każdego z nas jedna z półkul dominuje. Zatem jedni są bardziej holistyczni lub inaczej: artystyczno-emocjonalni, całościowi, Gestalt; ta półkula jest zwykle po prawej stronie. Inni zaś – bardziej naukowci lub inaczej logiczni; ta półkula jest zwykle po lewej stronie. W zależności od tego, która półkula dominuje i która ręka, noga, a zwłaszcza oko dominuje, taki posiadamy wzorzec podstawowej percepcji oraz wzorzec reakcji na stres, który wyznacza nasze zachowanie w sytuacjach trudniejszych, nowych. Nowoczesne sposoby nauczania bazują na efektywnym wykorzystaniu całego mózgu.

Teoria Wielorakiej Inteligencji

Howard Gardner – amerykański psycholog, specjalista z dziedzin psychologii kognitywnej i psychologii uczenia się. Twórca teorii Inteligencji Wielorakiej (Multiple Intelligence). Ta teoria rzuca nowe światło dla rozumienia idei tzw. wszechstronnego rozwoju człowieka i jednocześnie detronizuje dotychczas wykorzystywany wskaźnik inteligencji człowieka (tzw. IQ) jako jedyny miernik

inteligencji. Każdy z nas ma własny, osobisty profil inteligencji i jest inteligentny, niezależnie od tego, ile wynosi jego IQ (mierzony np. bodaj najbardziej powszechnym testem Wechslera). W dodatku każdy z nas ma prawo mieć taki profil inteligencji, jaki ma. Niektórzy ludzie mają profile inteligencji zbliżone do oczekiwanego profilu przez szkołę (wysoki wskaźnik inteligencji językowej i matematycznej), inni zaś – niekoniecznie.

Profil wielorakiej inteligencji zarysowuje się od najmłodszych lat. Uważna obserwacja i wsparcie pozwoli wydobyć się predyspozycjom i ukształtować talentom! Każdy polityk, lider, poeta, inżynier, ekolog ... kiedyś był dzieckiem. Ważne jest rozumienie idei tzw. wszechstronnego rozwoju człowieka, w takim kontekście, aby każdą inteligencję rozwijać poprzez odpowiednią stymulację (np. odpowiednio zaprojektowane działania w domu i szkole).

Neurolingwistyczne programowanie – NLP

Kierunek powstał w 1975 r. Twórcy NLP Richard Bandler matematyk i informatyk oraz John Grinder – językoznawca Bandler i Grinder zajmowali się badaniem modeli doskonałości w komunikacji i działaniu.

Jak to się dzieje, że niektórzy osiągają znakomite rezultaty w komunikacji, wywierają wpływ, który inni ludzie przyjmują i akceptują, jak to się dzieje, że potrafią znakomicie innych uczyć, rozumieć, wspierać ich rozwój?

Początkowo Bandler i Grinder analizowali zachowania (werbalne i niewerbalne) trzech geniuszy komunikacji i wpływu na innych: F. Perlsa, W. Satir, E. Ericssona. Potem – mówiąc w skrócie, opisali, jak oni to robili w postaci schematów, formatów i modeli.

Szczególnie inspirująca dla nauczania i wychowania jest:

1. Koncepcja systemów reprezentacyjnych (WAK), czyli jak obraz świata tworzą wzrokowcy, słuchowcy i kinestetycy;
2. Rozróżnienie między komunikacją werbalną i niewerbalną oraz opisanie szczegółowo jej składowych, w tym np. metaprogramów;
3. Koncepcja osobistych map świata i filtrów percepcyjnych;
4. Metodologia modelowania zmian;
5. Model rozwoju (od Nieświadomej Niekompetencji do Nieświadomej Kompetencji).

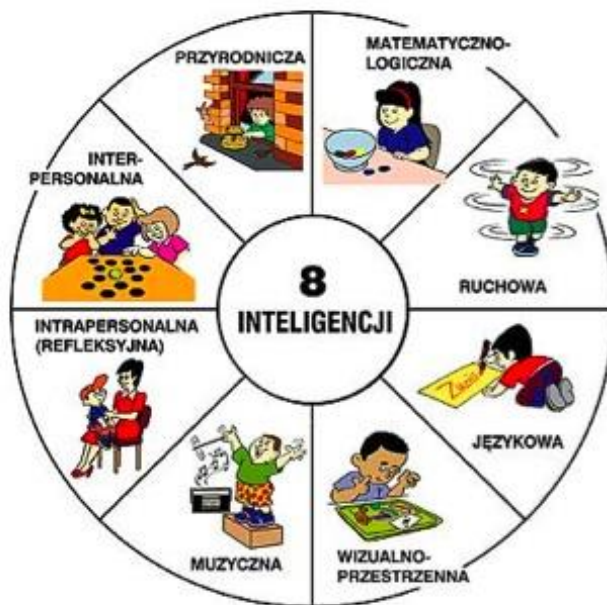
Nauczanie i wychowanie to nieustający proces komunikacji – aby osiągnąć porozumienie z uczniami, nauczyciel powinien mieć wysokie kompetencje w tym zakresie. Uczyć kogoś jest łatwo, wystarczy wiedzieć i umieć więcej niż nasz uczeń, ale nauczyć kogoś to umiejętność nawiązywania komunikacji, a nawet – sztuki komunikacji.

Kinezyjologia edukacyjna

Dr Paul. E. Dennison jest twórcą holistycznego kierunku wiedzy o człowieku – kinezyjologii edukacyjnej, współautorem programu ćwiczeń Gimnastyki Mózgu, współzałożycielem Fundacji Kinezyjologii Edukacyjnej. Wydał dwanaście książek i podręczników. Gail E. Dennison jest – wraz z mężem Paulem E. Dennisonem, współautorką wielu książek i programów z zakresu kinezyjologii edukacyjnej.

W blisko 40 krajach na całym świecie, Kinezyjologia Edukacyjna jest uznawana za metodę wspierającą proces uczenia się. Ma praktyczne zastosowanie w przedszkolach, szkołach, uczelniach wyższych i ośrodkach terapeutycznych w pracy z dziećmi doświadczającymi trudności w uczeniu się (dysleksja, dysgrafia, dyskalkulia, brak motywacji do nauki i działania, nadpobudliwość i inne), a także w pracy z dziećmi ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi (autyzm, upośledzenie umysłowe, porażenie mózgowe) [Rose, Dryden 2009].

Howard Gardner na podstawie wieloletnich badań wyróżnił rodzaje inteligencji:

Rysunek 2. <http://www.sylwiapartus.republika.pl>

Inteligencja werbalna (lingwistyczna, językowa)

Najprościej ujmując, to umiejętność jasnego wyrażania własnych myśli poprzez słowo mówione.

Osoby obdarzone tym typem inteligencji charakteryzuje: tzw. „bogate” słownictwo, łatwość argumentacji, zamiłowanie do literatury, zabaw słownych, żartów, debat i przemówień publicznych oraz kreatywnego pisanego różnego typu teksów, w tym poezji. Dzieci obdarzone tym typem inteligencji z łatwością zapamiętują informacje i sporządzają notatki, z łatwością posługują się językiem w celach rozrywkowych, bawiąc publiczność. Poza tym dużo szybciej uczą się języków obcych.

Elementami kluczowymi inteligencji językowej są: wrażliwość na dźwięki, brzmienie, rytm, modulację głosu, budowę i znaczenie słów. U dzieci w wieku przedszkolnym ten typ inteligencji można rozwijać na kilka sposobów, m.in. poprzez żarty, zagadki, krzyżówki i szarady, jak również czytanie, recytację, śpiewanie i dialog. Wspólne wymyślanie bajek to najlepszy trening kreatywności. Dzieciom starszym służy samodzielne pisanie opowiadań i pamiętników oraz wystąpienia oratorskie, np. na akademiach szkolnych czy jasełkach.

To inaczej umiejętność swobodnego korzystania ze słów oraz języka. Osoby o inteligencji werbalnej starannie dobierają słowa, gdyż potrafią wychwycić subtelne różnice znaczeniowe między nimi, mają poczucie rytmu oraz dźwięku słów. Słowa wykorzystują w celach rozrywkowych, informacyjnych czy perswazyjnych. Lubią literaturę, zabawę słowami, chętnie uczestniczą w debatach, dobrze radzą sobie z pracami pisemnymi. W związku z tymi umiejętnościami dobrze sprawdzają się w zawodzie: pisarza, dziennikarza, publicysty, prawnika, nauczyciela, tłumacza.

Inteligencja matematyczno-logiczna

To rodzaj inteligencji oparty na myśleniu przyczynowo-skutkowym. Przejawia się w postrzeganiu świata poprzez ciągi zdarzeń, logiczne myślenie i kreatywne rozwiązywanie problemów. Dotychczasowe badania miernika IQ dotyczyły właśnie tego rodzaju inteligencji.

Dzieci z dobrze rozwiniętą inteligencją logiczno-matematyczną dbają o porządek, o szczegóły, lubią rozwiązywać zagadki (problemy), samodzielnie dochodzić do rozwiązania. Szybko dostrzegają związek między różnymi zjawiskami, łączą je. Lubią gry matematyczne i łamigłówki. Dzieci z rozwijającą się inteligencją logiczno-matematyczną cechuje myślenie abstrakcyjne i zamiłowanie do eksperymentów. To nie znaczy, że dziecko będzie na pewno naukow-

cem czy matematykiem, ponieważ takie maluchy lubią również dogłębnie zajmować się gramatyką – analizować strukturę zdania, samodzielnie je konstruować z zastosowaniem zasad.

Rozwój inteligencji matematyczno-logicznej zaczyna się nim dziecko zaczyna chodzić, czyli w okolicach pierwszych urodzin. W pierwszej fazie dziecko bada otaczające je przedmioty, bierze do ręki, poznaje związki między przyczyną i skutkiem. Dwuletnie dziecko uczy się liczyć elementy i wykonywać proste działania matematyczne. Wyższe myślenie logiczne i matematyczne rozpoczyna się, gdy dziecko potrafi odłożyć przedmioty i wykonać obliczenia, stosując liczby i symbole (dzieci w wieku wczesnoszkolnym).

Aby rozwijać w dziecku ten rodzaj inteligencji, warto stawiać przed nim zadania wymagające liczenia w pamięci, rozwiązywania problemów lub szacowania. Rozwijając ten typ inteligencji już we wczesnym dzieciństwie, mamy większe szanse, że nasze dziecko z łatwością i w prawidłowy sposób będzie się posługiwało pojęciami czasu, miejsca, liczby.

Osoby o tym typie inteligencji korzystają z logiki, liczb, schematów, łatwo dostrzegają relacje i połączenia pomiędzy informacjami. Rzeczy, które nie mają sensu logicznego są dla nich bezwartościowe. Mają skłonność do myślenia abstrakcyjnego oraz koncepcyjnego. Są dociekliwi, systematyczni, dokładni. W trakcie zajęć szkolnych lubią zadawać pytania. Są dobrze zorganizowani i posługują się argumentami logicznymi. Te umiejętności są niezwykle ważne dla matematyków, bankowców, fizyków, chemików, lekarzy, inżynierów.

Inteligencja wizualno-przestrzenna

Ten rodzaj inteligencji umożliwia rozumienie otoczenia dzięki kształtom i wyobrażeniom pochodzącym ze świata zewnętrznego oraz wyobraźni.

Osoba obdarzona tym typem inteligencji „myśli obrazami”, czyli używając wyobraźni. Dziecko zwraca uwagę na szczegóły, detale, wszystko jest dla niego ważne. Cechuje ją duża wrażliwość na otaczające przedmioty, kolory i wzory. Lubi wykonywać różnego rodzaju prace plastyczne, układać puzzle, czytać mapy, wie jak łączyć ze sobą harmonijnie kolory. Jest obserwatorem, bardzo często używa wyobraźni – wizualizacji, chętnie obrazuje zagadnienia w postaci diagramów, schematów i tabel. W proces zapamiętywania angażuje wszystkie zmysły. Dziecko z rozwiniętą inteligencją przestrzenną jest bardzo kreatywne i twórcze.

Dzieci o rozwiniętej inteligencji wizualno-przestrzennej mają bogatą wyobraźnię, preferują książki z wieloma ilustracjami, świetnie radzą sobie z układankami, klockami i zabawkami konstrukcyjnymi.

Rozwój inteligencji przestrzennej dziecka należy wspierać wszelkimi możliwymi sposobami. Warto zainwestować w materiały do prac plastycznych, zapisać dziecko na zajęcia plastyczne lub wspólnie z dzieckiem zorganizować tego typu zajęcia w domu. Doskonałą, rozwojową zabawę umożliwiają klocki. Okazuje się także, że to dziecko jest najlepszym pilotem podczas rodzinnych wypadów samochodowych (doskonale orientuje się w czytaniu mapy). Lubi zabawy konstrukcyjne, tworzy niesamowite budowle z klocków, dobrze radzi sobie z zadaniami technicznymi.

Osoby o tym typie inteligencji myślą obrazowo, korzystają z map, diagramów, tabel, używają wyobraźni oraz obrazów. To osoby wrażliwe na kolory, kształty, wzory, lubią malować rzeźbić, rysować, układać puzzle. Inteligencji wizualno-przestrzennej używamy podczas czytania książek. Osoby o inteligencji wizualno-przestrzennej często mogą wyrażać przeświadczenie, że ekranizacja danej książki zawiodła ich – nie pasowała bowiem do historii, którą stworzyli oni w swojej wyobraźni. Osoby te dobrze sprawdzają się w zawodzie: malarza, architekta, rzeźbiarza, pilota, przewodnika, projektanta mody, chirurga, mechanika.

Inteligencja muzyczna (słuchowa, rytmiczna)

To rozumienie świata poprzez dźwięki. Osoby obdarzone inteligencją muzyczną mają tzw. „słuch muzyczny”, czyli są mocno uwrażliwione na dźwięki płynące z otoczenia. Muzyka i rytm to ich cały świat. Świetnie tańczą, często dobrze śpiewają, potrafią rozróżnić dźwięk poszczególnych instrumentów i odtworzyć melodię po jej jednokrotnym wysłuchaniu. Posiadają zdolności językowe i łatwość przyswajania akcentu.

Ten rodzaj inteligencji pojawia się najwcześniej. Dzieci muzyczne chętnie śpiewają, nuca, grają na czym się da, po prostu otaczają się muzyką i dźwiękami. Inteligencję muzyczną łatwo rozwijać, łącząc z muzyką codzienne czynności: słuchać muzyki podczas wykonywania prac domowych, śpiewać, nucić, rymować, zabierać dziecko na koncerty i spacerować po parku, zachęcać do występów publicznych i komponowania. Można zapisać pociechę na zajęcia z rytmiki, śpiewu czy gry na instrumencie.

Osoby o tym typie inteligencji są wrażliwe emocjonalnie, mają poczucie rytmu, ich wrażliwość na dźwięk jest tak duża, że potrafią usłyszeć i rozpoznać dźwięki, które dla innych są niedostrzegalne, przykładowo: ciekącego kranu, śpiew ptaków itp. Ludzie ci wiedzą jak zmieniać głos, czy to śpiewając, czy to mówiąc. Lepiej przyswajają wiedzę, gdy przekazana im zostanie ona w czasie prezentacji, niż gdy samodzielnie przeczytają tekst. Potrafią odtworzyć melo-

dię lub rytm zaledwie po jednym ich usłyszeniu, często nuć coś pod nosem. Nierzadko pracują jako muzycy, piosenkarze, aktorzy, instrumentalści.

Inteligencja ruchowa (inaczej kinestetyczna)

To nauka poprzez wykonywanie czynności, ruch; to świadomość własnego ciała. Dzieci obdarzone inteligencją ruchową uwielbiają taniec i sport. Z przyjemnością wykonują własnoręcznie różnego typu prace, np. majsterkowanie, rzeźbienie. Na co dzień posługują się językiem ciała i dużo gestykują. Potrafią, bez wykorzystania logicznego i świadomego myślenia, wykonywać trudne manewry, zarówno własnym ciałem, jak i innymi przedmiotami. Mają doskonale wypracowane reakcje automatyczne. Potrafią planować działania, dzielić zadania, mają świetną organizację przestrzenną. Dzieci z rozwiniętym tym typem inteligencji przepadają za grami ruchowymi, najlepiej grupowymi. Dorosli mylnie nazywają je „nadpobudliwymi ruchowo”. Dzieci takie są bardzo wrażliwe na dotyk.

Natomiast dzieci w wieku szkolnym z rozwiniętą inteligencją ruchową często mają problemy w szkole, ponieważ oczekuje się od nich skupienia i ciszy, czyli po prostu siedzenia w ławce przez 45 minut. Należy zapewnić im maksymalnie dużo przerw. Zajęcia dla takich dzieci powinny być bardzo urozmaicone, ciekawe, z zastosowaniem różnego typu urządzeń (np. mikroskopy, rzutniki, tablice interaktywne). Najłatwiej zapamiętują to, co było wykonywane, trudniej to, co było wyłącznie omówione. Duże znaczenie mają dla nich zwierzęta i środowisko naturalne. Radość sprawia im zgłębianie tajemników biologii i zagadnień ekologicznych. Dobrze piszą i dobrze liczą, lubią wymyślać nowe gry, są kreatywne. Warto zapewnić dziecku odpowiednią dawkę ruchu, tak by mogło się „wyszaleć”. Doskonały wybór to zajęcia sportowe, taneczne, teatralne itp.

Osoby o tym typie inteligencji lubią ruch, taniec, własnoręcznie wykonywać różne prace. Dobrze komunikują się z innymi za pomocą mimiki i gestykulacji. To typowi kinestetycy, którzy uczą się poprzez doświadczenie, mają dobre wyczuwanie czasu, są zorganizowani przestrzennie, duże znaczenie odgrywa u nich zmysł dotyku. Na lekcjach w szkole nie potrafią długo wysiedzieć w jednym miejscu, lecz wiercą się, lubią za to gry ruchowe, chętnie odgrywają sceny tematyczne. Szczególnie rozwinięta jest ona u sportowców, cyrkowców, tancerzy, gimnastyków, choreografów czy fryzjerów, których głównym narzędziem pracy jest ich ciało. Zazwyczaj takie osoby łączą w sobie dwa rodzaje inteligencji: ruchową oraz przestrzenną.

Inteligencja interpersonalna (społeczna)

Ten rodzaj inteligencji zawiera w sobie cechy wszystkich pozostałych typów. Nierozerwalnie wiąże się z inteligencją emocjonalną, na którą, oprócz umiejętności społecznych, składają się zdolność samokontroli, samokreacji i wglądu we własne emocje. Jej podstawa to zdolność rozumienia innych i empatia, oraz zdolność do postrzegania cech różnicujących ludzi. Pozwala ona na bezbłędne wychwycenie zmian nastroju, motywacji, zachowania i intencji.

Osoby o tym typie inteligencji po prostu muszą przebywać wśród ludzi. Uczą się przez kontakty międzyludzkie. Potrafią być doskonałymi słuchaczami i doradcami. Mają szerokie zainteresowania i często uczęszczają na wiele dodatkowych zajęć. Opinie krytyczne tylko dodatkowo motywują je do działania.

Dzieci z dobrze rozwiniętą inteligencją interpersonalną są asertywne, komunikatywne, łatwo nawiązują i utrzymują kontakty społeczne, potrafią współpracować, mają zdolności przywódcze i umiejętności mediacyjne. Cechuje je łatwość poznawania, rozumienia myśli, uczuć, poglądów i zachowań innych ludzi, są tolerancyjne. Istnieje możliwość wspomagania rozwoju tej inteligencji poprzez umożliwianie dzieciom kontaktów społecznych, zabaw w większym gronie i wspólnej nauki. Najprościej mówiąc – należy wyjść do ludzi, na plac zabaw, do kina, do parku.

Osoby o tym typie inteligencji mają bardzo dobrze rozwiniętą wrażliwość. Są świadomi uczuć innych ludzi i wykorzystują to zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny: do pocieszania, przekonywania czy manipulowania. Są to osoby bardzo towarzyskie, mają predyspozycje do pracy w zespole, gdyż są bardzo komunikatywne i posiadają wysoce rozwinięte umiejętności mediacyjne. Mają zdolność do rozwiązywania konfliktów, są lubiane. Często ich pomysły są wykorzystywane przez innych. Pracują często jako psychoterapeuci, nauczyciele, menadżerowie, lekarze czy pielęgniarki.

Inteligencja intrapersonalna (intuicyjna)

Ten rodzaj inteligencji wiąże się z wiedzą o sobie samym i oznacza zdolność do patrzenia na świat z własnego punktu widzenia, rozpoznawania własnych uczuć i emocji. Pozwala na osądzanie ich i wykorzystanie w autokontroli. W połączeniu z inteligencją interpersonalną pomaga wybrać najlepszą drogę w życiu.

Osoby z rozwiniętą inteligencją intrapersonalną posiadają tzw. „mądrość życiową”, intuicję, wewnętrzną motywację i silną wolę do działania. Takie osoby są nieco skryte, wolą pracę w samotności, bywają wstydlive.

Dzieci o mocnej inteligencji intrapersonalnej są indywidualistami, są odpowiedzialne, znają swoje mocne strony, budują wewnętrzną motywację. Nie boją się trudnych pytań i chętnie podejmują ryzyko. Lubią znać opinię innych, którą potem analizują, poszerzając swoje horyzonty myślenia. Nie porzucają swoich ambicji i nie rozpamiętują porażek i słabości.

Najlepszym sposobem rozwoju dziecka posiadającego dobrze rozwiniętą inteligencję intrapersonalną jest stworzenie mu optymalnych warunków, w których samo decydowało o zakresie pracy, tempie jej wykonywania. Takie dziecko musi mieć możliwość doświadczenia samodzielnej nauki. Poszukuje „swojego” miejsca.

Osoby o tym typie inteligencji mają wysokie poczucie własnej wartości, są świadome własnych mechanizmów. Sami obierają ścieżkę swojego życia, dzięki intuicji wiedząc, co jest dla nich najlepsze. Często inteligencja ta określana jest mianem introspektywnej, gdyż polega na skupieniu się na samym sobie. Osoby takie często bywają wstydlive, lubią pracować w samotności, są wyciszone, skupione na sobie i swoich przeżyciach. Są świadome zarówno swoich atutów, jak i wad, często podążają drogą samodoskonalenia. Są spokojne, refleksyjne, nie mówią wiele. Pracują w takich zawodach jak filozof, psychoterapeuta, teolog. Najlepszym sposobem rozwoju dziecka posiadającego dobrze rozwiniętą inteligencję intrapersonalną jest stworzenie mu optymalnych warunków, w których samo decydowało o zakresie pracy, tempie jej wykonywania. Takie dziecko musi mieć możliwość doświadczenia samodzielnej nauki. Poszukuje „swojego” miejsca.

Inteligencja przyrodnicza (środowiskowa)

Ten typ inteligencji opiera się na poznaniu, docenianiu i zrozumieniu natury. Osoba obdarzona inteligencją przyrodniczą „czuje” naturę, troszczy się o świat, dba o zwierzęta, pielęgnuje rośliny. Odznacza się zdolnością do rozumienia i czerpania wniosków i korzyści ze środowiska naturalnego. Od razu nasuwa nam się na myśl zawód związany z przyrodą: botanik, weterynarz czy rolnik. Dzieci z dobrze rozwiniętą inteligencją przyrodniczą świetnie radzą sobie w klasyfikacji różnych przedmiotów w hierarchie (stopniują rzeczy ważniejsze i mniej ważne), dostrzeganiu wzorców funkcjonujących w naturze. Dzieci – przyrodnicy aktywnie spędzają czas na świeżym powietrzu. Lubią zbierać kwiaty i pątyki, kolekcjonować kamienie i muszelki, mogą godzinami obserwować mrówki, motyle i pszczoły, uwielbiają opiekować się zwierzętami.

Wspomaganie inteligencji przyrodniczej jest nieco bardziej pracochłonne niż w wypadku innych jej typów. Warto bawić się z dzieckiem w zabawę na

przykład pod tytułem Szybka Grządka. Do wykonania tytułowej grządki potrzebny jest tylko sznurek. Należy objaśnić dziecku, czym jest grządka i jak dokonuje się obserwacji. Kolejny krok to stworzenie ze sznurka kwadratu (pokażmy dziecku jak związać końce sznurka, aby powstał odpowiedni kształt). Pozwól dziecku wybrać miejsce realizacji zadania (może to być trawnik, a nawet chodnik przy domu czy ogród przedszkolny). Montujemy w wybranym miejscu nasz kwadrat, który na potrzeby zabawy staje się grządką. W swoim notatniku dziecko zapisuje wszystko, co dostrzeże, co znajdzie na wyznaczonej grządce – kamyki, robaki, rośliny, nasiona. Jeżeli nie potrafi pisać, może schematycznie narysować (choć w wypadku przedszkolaków to trudniejsze zadanie, ponieważ ich schematyczny rysunek będzie zapewne bardzo, ale to bardzo staranny). Kolejny etap polega na opracowaniu mapy swojej grządki. Można także stworzyć zielnik, robić zdjęcia.

Osoby o tym rodzaju inteligencji w sposób instynktowny dostrzegają relacje i powiązania występujące w naturze. Mają zdolność dostrzegania szczegółów dotyczących ptaków, zwierząt, chmur, drzew, roślin. Chętnie zajmują się ogrodem, rozumieją zwierzęta. Ten rodzaj inteligencji cechuje osoby, którym zależy na tym, by natura przetrwała. Pracują jako ogrodnicy czy weterynarze.

W ostatnim czasie H. Gardner rozszerzył swoją koncepcję o jeszcze dwa inne rodzaje inteligencji, a mianowicie inteligencję egzystencjalną oraz inteligencję moralno-etyczną.

Inteligencja egzystencjalna

Jej zrozumienie i identyfikacja są trudne do opisanie w sposób na tyle ścisły jak to się dzieje w przypadku ośmiu podstawowych rodzajów inteligencji. Inteligencja egzystencjalna wiąże się ze sprawami ostatecznymi i większymi obawami o życie duchowe. Stąd pytania o cel życia, pochodzenie człowieka i jego los po śmierci. Osoby o inteligencji egzystencjalnej odbierają energię i mają dostęp do informacji bez możliwości wyjaśnienia, skąd posiadają te dane. Niejako w sposób intuicyjny pobierają wskazówki od osób, otoczenia, z miejsc, z rzeczy i łączą je w całość.

Inteligencja moralno-etyczna

Według H. Gardniera trudno jest w sposób jednoznaczny zdefiniować ten rodzaj inteligencji. Profesor twierdzi jednak, że jest coś takiego, co można określić jako wysokie poczucie moralności (niekoniecznie związane z religią),

rozumiane jako rodzaj osobowości, indywidualności, woli, która się rozwija. Inteligencja ta koncentruje się wokół najwyższej realizacji ludzkiej natury.

Według H. Gardnera każdy z nas rodzi się ze wszystkimi rodzajami inteligencji, z tym że w miarę upływu lat niektóre z nich rozwijają się u nas mocniej, inne słabiej. Każdy z wyróżnionych przez Gardnera typów inteligencji można rozwijać m.in. poprzez zabawę, ćwiczenia czy motywowanie dziecka do eksperymentowania z różnymi sposobami uczenia się.

Przykłady zabaw fundamentalnych

INTELIGENCJA JĘZYKOWA (lingwistyczna)

- graj z dzieckiem w Scrabble, gry słowne; rozwiążcie krzyżówki;
- graj w „Państwa – miasta” – określanie kategorii, takich jak zwierzęta, rośliny, miasta, kraje itp.;
- motywuj dziecko do poznawania różnych rodzajów literatury;
- graj w „Konsekwencje” – ktoś zaczyna opowiadanie historii, następnie kolejno różne osoby dodają po jednym zdaniu;
- raz na jakiś czas zachęcaj dziecko do napisania opowiadania lub wiersza (w sklepach dostępne są płyty CD zawierające różne obrazki i dźwięki umożliwiające stworzenie dobrego tła do opowiadania);
- poproś dziecko o wyrażenie zdania na wybrany temat;
- zachęcaj dziecko do przekonywania innych w rozsądny sposób do swojego punktu widzenia;
- omów z dzieckiem jakąś postać, np. z filmu – dlaczego zachowała się, postąpiła w dany sposób itp.;
- zachęcaj dziecko do stosowania opisowego języka, budowania złożonych zdań;
- zadawaj pytania: „dlaczego?”, „jak dokładnie?”, skłaniaj do częstych wypowiedzi i zwracaj uwagę na ich poprawność gramatyczną.

INTELIGENCJA MATEMATYCZNO-LOGICZNA

- wykonuj z dzieckiem czynności wymagające przestrzegania kolejnych instrukcji, np. gotowanie czy majsterkowanie;
- graj z dzieckiem w zgadywanki arytmetyczne;
- graj z dzieckiem w szachy (które dodatkowo rozwijają inteligencję wizualno-przestrzenną);
- graj z dzieckiem w warcaby, kółko i krzyżyk, gry strategiczne, np. statki czy gry planszowe, np. chińczyka;
- graj z dzieckiem w gry karciane, np. w remika;

- spróbuj zachęcić dziecko do ćwiczenia z przewidywaniem, co wydarzy się w filmie lub programie tv;
- zadawaj stymulujące pytania, np. „Co wydarzyłoby się w wyniku....?”;
- szukaj sposobów na wyciąganie wniosków z programów telewizyjnych lub dyskutuj z dzieckiem na różne tematy przy pomocy wzoru ZPI (Z – za, P – przeciw, I – I co dalej?);
- omawiaj z dzieckiem wady i zalety głównych wydarzeń z danego tygodnia;
- graj z dzieckiem w 20 pytań – wymyśla się jakiś przedmiot i druga osoba ma 20 pytań, żeby zgadnąć, o jaką rzecz chodzi. Odpowiadać można tylko „tak” lub „nie”. Pytania powinny zmierzać do zawężania możliwej odpowiedzi;
- wymyśl kod i zapisz wiadomość z jego zastosowaniem – następnie poproś dziecko, żeby go rozszyfrowało;
- zachęcaj dziecko, żeby przekonało Cię przy pomocy przemyślanych argumentów, że np. czas podwyższyć kieszonkowe;
- grajcie w „Fizz-Buzz”: zaczynacie wspólnie liczyć od 1 i gdy ktoś dociera do 3 lub wielokrotności 3 (6, 9, 12 itd.), zastępuje liczbę przy pomocy słowa „Fizz”. Gdy ktoś dochodzi do 5 lub jego wielokrotności, powinien zastąpić liczbę słowem „Buzz”. 15 i 30 to „Fizz Buzz”.

INTELIJENCJA WIZUALNO-PRZESTRZENNA

- zachęcaj dziecko do rysowania: zakup dziecku zeszyt do rysowania – poznanie różnych technik rysowania w dzieciństwie bardzo pozytywnie wpływa na rozwój inteligencji wzrokowej;
- zachęcaj dziecko do przedstawiania różnych informacji w formie graficznej;
- graj w grę „mentalna zabawa w chowanego”: myślisz o czymś, co mentalnie chowasz w swoim domu i zadaniem dziecka jest znalezienie tej rzeczy – tylko przy pomocy pamięci wzrokowej planu domu i znajdujących się w nim przedmiotów;
- wspólnie rysujcie to, co przychodzi wam do głowy;
- zachęcaj dziecko do tworzenia różnych prezentacji multimedialnych;
- zachęcaj dziecko do fotografowania czy posługiwania się kamerą podczas wycieczek;
- szukaj z dzieckiem wzorów w chmurach lub liściach;
- zaprojektujcie idealny dom, idealną sukienkę, kurtkę itp.;
- planujcie swoje wycieczki w różne miejsca: zachęcaj dziecko, aby jak najczęściej korzystało z map;
- przekonaj dziecko, żeby odbyło wyobrażoną rozmowę z ludźmi z historii, o których się uczy, lub żeby wyobraziło sobie wyprawę po różnych miej-

scach geograficznych, czy żeby wyobraziło sobie zmniejszenie się i przebiegnięcie wokół narysowanego kształtu geometrycznego;

- wypróbuj z dzieckiem modelowanie w glinie;
- zagraj z dzieckiem w słownik obrazkowy;
- zachęć dziecko, żeby w wyobraźni przećwiczyło coś, co musi zrobić – np. przeczytało swoją rolę z przedstawienia, przebiegło wyścig lub zagrało w meczu.

INTELIGENCJA RUCHOWA (kinestetyczna)

- graj z dzieckiem w „szarady” – nie tylko pokazując na migi tytuły książek lub filmów, ale nawet nonsensowne wyrażenia; dodawaj wyrażenia, które będą wymagały wizualizowania tego, jak przedstawić emocje, takie jak np. smutek, złość, zazdrość;
- wymyśl nową grę rodzinną – zapytaj każdego z członków rodziny, w co lubi grać i spróbuj wymyślić grę, która zawiera najlepsze elementy ulubionych gier;
- zachęcaj dziecko do wymyślania różnych nowych gier;
- zachęcaj dziecko do odgrywania różnych ról;
- umożliwiał dziecku przeprowadzanie różnych eksperymentów i doświadczeń;
- naucz się żonglować chusteczkami i piłeczkami – to doskonałe ćwiczenie na koordynację wzrokowo-ruchową;
- zachęcaj dziecko do pływania i uprawiania co najmniej jednej dyscypliny sportowej;
- naucz się wspólnie z dzieckiem jakiegoś tańca.

INTELIGENCJA MUZYCZNA (słuchowa)

- spróbuj wypowiedzieć fragment z książki przy pomocy innego akcentu i z podkreślaniami innych słów kluczowych;
- nagrywajcie różne dźwięki i uporządkujcie je tak, aby opowiedziały całą historię przy pomocy samych dźwięków;
- wymyślaj z dzieckiem rymowanki, piosenki i wiersze;
- ilustruj z dzieckiem opowiadania efektami dźwiękowymi;
- umożliwiał dziecku kontakt z różnymi rodzajami muzyki czy tworzenie muzyki;
- zwracaj dziecku uwagę na to, w jaki sposób muzyka jest używana do tworzenia nastroju i napięcia, np. w filmach;
- pokaż, w jaki sposób różne utwory muzyczne mogą zmieniać nastrój i zapytaj dziecko, jak się czuje słuchając różnych rodzajów muzyki;
- siadajcie całkowicie bez ruchu i spróbujcie zidentyfikować wszystkie dźwięki, jakie są wokół was.

INTELIGENCJA INTERPERSONALNA

- przeglądaj z dzieckiem zdjęcia w książce, gazecie lub obrazy z albumu i rozmawiaj o tym, co czują i myślą przedstawieni w nich ludzie;
- zaprezentuj dziecku jak słuchać innej osoby: z pełną uwagą, odtwarzając to, co usłyszałeś i jakie uczucia dziecka zrozumiałeś, zanim wyrazisz swój własny punkt widzenia;
- zagrajcie w rysunkowy słownik – dziecko ma za zadanie zgadnąć wyrażenie z narysowanego obrazka;
- poleć dziecku odtworzenie prostego obrazka, na który patrzysz, poprzez przekazanie mu wyłącznie instrukcji słownych;
- zachęcaj dziecko, żeby się z Tobą kłóciło, jednak zasady są takie, że argumenty muszą być przemyślane i logiczne;
- stwórz herb Waszej rodziny, który zawierać będzie wszystkie szczególne umiejętności i osiągnięcia każdego z jej członków;
- powierz dziecku odpowiedzialność za zaplanowanie rodzinnego wyjścia z domu;
- poszukuj okazji, żeby wspierać i zachęcać innych członków rodziny i chwalić ich osiągnięcia;
- oglądając wspólnie program lub film, przeanalizujcie, w jaki sposób aktorki poruszają się i mówią, żeby przekazać to, co myślą i czują;
- od czasu do czasu „uczcie się wspólnie” pracy domowej: każdy bierze udział ucząc innych;
- poszukaj książek zawierających powtórki różnych tematów i zagraj w „1000 pytań”.

INTELIGENCJA INTRAPERSONALNA

- pokaż dziecku, że sam również wyznaczasz sobie cele i robisz plany: dziecko uczy się więcej z tego, co robisz, niż z tego, co mówisz;
- zachęcaj dziecko do traktowania wszystkich błędów jako szans na wyciągnięcie wniosków na przyszłość – „Czego możesz się nauczyć z tej pomyłki, żeby następnym razem wypaść lepiej?”;
- zachęć dziecko, żeby prowadziło pamiętnik, dziennik;
- zachęć dziecko do mówienia na głos, gdy zabiera się za nowe zadanie;
- skupiaj uwagę dziecka na jego mocnych stronach (ale też słabościach) w zakresie różnych inteligencji i na technikach, które działają najlepiej w jego przypadku (możesz też poprosić o takie informacje wychowawcę, pedagoga czy psychologa szkolnego);
- zachęcaj dziecko do analizowania wszystkich jego możliwości, zalet, osiągnięć – np. w kontekście planowania przyszłości zawodowej;
- zachęć dziecko do czytania literatury dotyczącej rozwoju osobistego;

- szukaj okazji, żeby dyskutować o ważnych tematach mających etyczny lub moralny wymiar – i proś dziecko o wyrażenie opinii.

INTELIGENCJA PRZYRODNICZA

- poznawajcie i zwracajcie uwagę na pogodę i to, co ją powoduje;
- zachęcaj dziecko do obserwacji zmian zachodzących w przyrodzie w ciągu roku;
- zachęcaj dziecko do zbierania okazów fauny i flory;
- uwrażliwiał dziecko na ochronę środowiska, zwracaj uwagę na segregację śmieci;
- uwrażliwiał dziecko na zwierzęta, zwłaszcza te bezdomne, a jeśli jest taka możliwość, to pozwól mu zaadoptować zwierzę ze schroniska;
- zachęcaj dziecko do uprawiania roślin;
- odwiedzaj z dzieckiem ogrody zoologiczne, muzea przyrodnicze;
- oglądaj z dzieckiem programy i filmy przyrodnicze.

W trakcie zabaw fundamentalnych ważna jest różnorodność – chodzi o to, aby wspierać wszystkie z ośmiu rodzajów inteligencji dziecka. Nawet, jeśli widzimy, że dziecko szybko „łapie” literki, to nie skupiamy się tylko na doskonaleniu inteligencji językowej. Nie tędy droga, a jest to wręcz pułapka prowadząca do nierealnych oczekiwań względem malca.

Wspierając inteligencję językową, możemy bawić się w wyginanie języka, próby tworzenia najdłuższych wyrazów, powtarzanie dźwięków czy słowne kalambury. Inteligencję wizualno-przestrzenną możemy wspierać poprzez przesypywanie drobnych przedmiotów, zabawę „gdzie mam nos” czy szukanie przedmiotów znajdujących się w tym samym pomieszczeniu, po usłyszeniu ich opisu. Umiejętności interpersonalne udoskonali miniteatrzyk.

Zabawy te nie wymagają większych nakładów finansowych, ani czasowych, niosą za to nieocenione pokłady dobra w postaci rozwijania inteligencji wielorakich.

- Zabawa palcami (w pierwszym etapie określane tradycyjnie jako masażyki lub zabawy paluszkowe, powszechnie znane są: rak, sroczka, czapla, kominiarz itd.). Dostarczają wiedzy o przestrzeni, przygotowują do konstruowania, rozumienia pojęć liczbowych. Warto zaznaczyć, że równolegle, wraz z usprawnianiem dłoni, usprawniają się również mięśnie krtani – stąd jasna staje się celowość stosowania tych zabaw dla rozwoju mowy dziecka. Jednak to nie koniec korzyści płynących z zabaw palcami pod kontrolą wzroku – są istotne dla rozwoju myślenia. W zabawie paluszkowej dziecko poznaje, iż rzecz, która zniknęła, istnieje naprawdę; rzeczy można dzielić, łączyć, zawierać w sobie itd. Podczas masażyków dziecko poznaje i tworzy

w umyśle pojęcie przedmiotów trójwymiarowych. Małe dzieci używają ust do takiego badania rzeczywistości. Starsze używają koniuszków palców. Dostarczają im wiedzy o przestrzeni, przygotowują do konstruowania, rozumienia pojęć liczbowych itp. [Olechnowicz 1999, s. 153–157].

- Zabawy manipulacyjne z materiałem sypkim i przekształcalnym (kasza, fasola, groch, ryż itp.) to kolejny etap po zabawach paluszkowych i są wstępem do nauki pisania – dziecko chwytając i podnosząc przedmioty, ćwiczy sprawność manualną, chwytanie pod kontrolą wzroku. Dziecko rozwija tę zdolność już od 1 r.ż. I wciąż ją doskonalą [Olechnowicz 1999, s. 153–157]. Zabawy te są atrakcyjnym dla dziecka materiałem do manipulowania, umożliwiają przeżycie momentu uwspólnionej uwagi z dorosłym, bawiącym się z dzieckiem [Olechnowicz 1991, s. 35]. W psycholingwistyce taka sytuacja jest uznawana za kluczowy etap, niezbędny do opanowania przez dziecko systemu językowego. Jak można się domyślać, dzieci uwielbiają zabawę tworzywami przekształcalnymi – w badaniach przywoływanych przez H. Olechnowicz na wybranej grupie dzieci uczęszczających do żłobka wynika, że wymyśliły aż 150 różnych rodzajów zabaw z tymi tworzywami. Nie trzeba więc dowodzić, jaki ma to wpływ na twórczość dziecięcą.
- Zabawy z wodą (woda, bańki mydlane, woda z mydłem) wyzwala zaś u dzieci poczucie sprawstwa. H. Olechnowicz powołuje się na badania Heleny Rudnickiej z użyciem wody w zabawach dzieci dwuletnich, z których wynika, że już po kilku zabawach widać było zmianę u małowównych czy zahamowanych dzieci. Były ożywione i zaczynały mówić. Kontakt z wodą i śliskim materiałem sprzyja odblokowaniu procesu mówienia. Wodna terapia pomaga tym samym poprawić relacje z rodzicami [Olechnowicz 1999, s. 89–93].
- Zabawa z wykorzystaniem piasku – przykładem jest interesująca zabawa ślady na piasku; dwie osoby przygotowują plażę i nakładają wilgotny piasek na dwie styropianowe tacki. Wkładamy do woreczka kilka plastikowych/gumowych zwierzątek i je mieszamy. Każda z osób wyjmuje jedno zwierzątko tak, aby ta druga tego nie widziała. Wylosowane zwierzątko przechodzi po plaży odciskając w piasku ślady i z powrotem jest chowane do worka. Uczestnicy zabawy zamieniają się tackami, wysypują wszystkie zwierzęta i poszukują wśród nich właścicieli pozostawionych śladów [Mitros 2007, s. 73].
- Zabawy plastikowymi butelkami – wykorzystujemy butelki po napojach (po dwie) 0,5 l; 1 l; po kefirze, maślanec (zakręcane). Oklejamy je kolorowym papierem i wypełniamy różnorodnym materiałem, takim jak: ryż, cukier, mak, soczewica, drobne kamyki, łupiny po orzechach, kasztany. Tworzymy pary – duety tak samo brzmiących butelek. Kolorowe butelki są ciekawym instrumentem. Można wykorzystać wiersz:

*Tę muzykę dookoła, każdy chyba zna.
To butelki tworzą dźwięki już orkiestra gra.
Stuk-stuk, puk-puk. Pac-pac, bum-bum.
Klap-klap, bach-bach. Szur-szur, trach-trach.*

Wiersz recytujemy trzymając w rękach butelkę, na której prezentujemy możliwości akustyczne. Innym wariantem jest zabawa zagraj, tak jak ja, która ćwiczy percepcję słuchową, rozwija umiejętność naśladownictwa. Kolejną wersją jest zabawa w Wojowniczą orkiestrę. Siedzimy w kole, wybijamy rytm, uderzając butelkami o podłogę, kolana, butelka o butelkę. Wypowiadając tekst, należy pamiętać, że każda sylaba to jedno uderzenie:

Ma ku ah (podłoga, kolana, butelki)
Koo tee o (podłoga, kolana, butelki)
We i ku (podłoga, kolana, butelki)
I ta - na (podłoga, kolana, butelki)

- Zabawy rainmakerami (czyli deszczowymi kijami, kijami szamana) – ten prosty instrument muzyczny można wykonać z dzieckiem. Do wykorzystania potrzebna jest: tekturowa, długa rurka; gwoździe o długości krótszej niż średnica rurki, materiał do wypełnienia deszczowego kija: soja, drobne kamyki, groch. Gwoździe należy przybijać do rolki w odległości 1 cm, tworząc spiralę. Następnie wsypujemy materiał i zaklejamy otwory z dwóch stron. Jedną z ciekawszych zabaw jest Zagraj, tak jak ja – każdy członek wymyśla sposób zagrania na instrumencie; kij szamana może być kołyszany, obracany, przesuwany, kręcony na podłodze jak bąk, wałkowany, balansowany, poruszany i obracany na ciebie. Pozostali członkowie powtarzają ruchy. Kolejną wersją zabawy z tym instrumentem jest zabawa Rainmaker podaje rytm; jedna osoba wygrywa dowolny rytm, druga osoba bądź pozostali członkowie powtarzają klaszcząc. Interesująca jest zabawa Rainmarker brzmi jak... Członkowie zabawy trzymają instrument pionowo i wsłuchują się w dźwięk wydawany podobny do szemrania. Każdy podaje swoje skojarzenia (z wiatrem, deszczem, wodospadem) [Koc, s. 33–35].
- Zabawy wodą z mydłem, z dodatkiem płynu do baniek mydlanych – „Zamek – tort z mydlin”. Do miski lub głębokiej tacki wlewamy płyn do baniek mydlanych lub wodę z dodatkiem mydła. Dajemy dziecku plastikową rurkę/słomkę do picia i najpierw wspólnie pokazujemy, jak dmuchając przez rurkę, tworzy się zamek z mydlin. Do zabawy włącza się dziecko. Bawimy się na zasadzie kto „zbuduje” większy/ lub szerszy zamek. Potem możemy go wspólnie zburzyć i budować na nowo.

- „Kopciuszek” sortowanie pomieszanego materiału sypkiego, np. fasoli i grochu, soczewicy – do przygotowanej tacki – ćwiczenie drobnych ruchów – chwytania ręki pod kontrolą wzroku, wprawka do chwytu pęsetkowego – niezbędnego przy pisaniu. Odmianą zabawy mogą być wszelakie przesypywanie i odmierzanie, napełnianie pojemników dostępnymi materiałami za pomocą kubków, garnuszków, lejków, łyżek drewnianych.
- Zabawy paluszkowe – polecamy następujące propozycje książkowe: Krzysztof Sąsiadek „Zabawy paluszkowe”, Wanda Szumanówna „Zabawy z najmłodszymi dziećmi”.

Podsumowując, rozwój dziecka w każdym wieku zależy jest od stopnia dojrzałości jego organizmu i od jego doświadczeń, czyli wpływów środowiska i oddziaływań wychowawczych. Podstawowe znaczenie ma rozwój układu nerwowego, a w szczególności mózgu, bo to on właśnie odpowiada za wszystkie nasze czynności (nawet fizjologiczne). Warto więc zapoznać się z podstawowymi informacjami na jego temat i dowiedzieć się, jak możemy nań wpływać. Nasz wpływ na rozwój i funkcjonowanie mózgu polega na wszechstronnym wspomaganiu rozwoju dziecka.

Wszechstronność oznacza, że nie zaniedbujemy żadnego rodzaju aktywności dziecka. Dziecko powinno biegać, wchodzić na murki, rysować, śpiewać, brać do ręki różne przedmioty, grać w piłkę, rozmawiać, uczestniczyć w pracach domowych itp. Oprócz doskonalenia sprawności fizycznej, dziecko w ten właśnie sposób, za pomocą zmysłów, zbiera informacje o otaczającym je świecie. Informacje te, gromadzone w mózgu, są niezbędne w procesie myślenia. Pozwólmy dziecku na swobodną aktywność – zakazy nie mogą być zbyt liczne, powinny dotyczyć przede wszystkim sytuacji niebezpiecznych.

Dziecko przeżywa emocjonalnie wszystko to, co robi. Jeżeli odczuwa przyjemność, to podejmuje dalsze działania, jeżeli odczuwa przykrość – to unika takiej aktywności. Dziecko w trakcie różnych działań uczy się reguł, zasad, norm, uczy się pokonywania trudności, poznaje swoje możliwości – powoli kształtuje się jego osobowość.

Głównym rodzajem aktywności dziecka w wieku przedszkolnym jest zabawa i właśnie dzięki niej i przez nią najlepiej możemy stymulować i wspomagać jego wszechstronny rozwój.

Literatura

- Adams K., 2006, *Jak wychować geniusza ze swojego dziecka. Zabawy i ćwiczenia rozwijające intelekt dzieci w wieku od 0 do 11 lat*, Wydawnictwo Publicat, Poznań.
- Faber A., Mazlish E., 2002, *Jak mówić, żeby dzieci się uczyły w domu i w szkole*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań.
- Goleman D., 1995, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań, Wydawnictwo Media Rodzina.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., 2012, *Dwulatki i trzylatki w przedszkolu i w domu. Jak świadomie je wychowywać i uczyć*, CEBP, Kraków.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., 2015, *Dziecięca matematyka-dwadzieścia lat później*, CEBP, Kraków.
- Gruszczyk Kolczyńska E. (red.), 2014, *Starsze przedszkolaki. Jak skutecznie je wychowywać i kształcić w przedszkolu i w domu*, CEBP, Kraków.
- Koc M., *Zabawy w edukacji elementarnej. 105 zabaw z wykorzystaniem prostych przedmiotów*, Wydawnictwo AKER.
- Mitros K., 2007, *Jak wychować geniusza przez zabawę*, Wydawnictwo Publicat.
- Olechnowicz H., 1999, *Baraszkowanie – tradycyjna zabawa małych dzieci [w:] U źródeł rozwoju dziecka. O wspomaganie rozwoju prawidłowego i zakłóconego*, Olechnowicz H. (red.), WSiP, Warszawa.
- Olechnowicz H., 1999, *U źródeł rozwoju dziecka. O wspomaganie rozwoju prawidłowego i zakłóconego*, Olechnowicz H. (red.), WSiP, Warszawa.
- Olechnowicz H., 1999, *Opanowanie świata rzeczy: tworzywa i zabawki [w:] U źródeł rozwoju dziecka. O wspomaganie rozwoju prawidłowego i zakłóconego*, Olechnowicz H. (red.), WSiP, Warszawa.
- Olechnowicz H., 1991, *Zabawa wychowuje, leczy i raduje. Zabawa z mamą i tatą, dziadkiem i babcią*, Centralny Ośrodek Metodyczny Poradnictwa Wychowawczo-Zawodowego MEN, Warszawa.
- Rose C., Dryden G., 2009, *Zabawy fundamentalne. Przewodnik od narodzin do 6 lat. Zabawa jest nauką*, Gdańsk.
- Silberg J., 2000, *Gry i zabawy z dziećmi*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań.